

Arbejdsmiljøets betydning for ældre arbejdstageres tilknytning til arbejdsmarkedet i Norden

Gå-hjem møde den 25. oktober 2016

Otto Melchior Poulsen

DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER FOR ARBEJDSMILJØ

Projekt til Nordisk Ministerråd om

The impact of the working environment on work retention of older workers

Arbejdsmiljøets betydning for fastholdelse af ældre arbejdstagere

Danmark: Otto Melchior Poulsen (projektleder)

Island: Kristinn Tómasson

Norge: Anne Inga Hilsen, Ingrid Sivesind Mehlum, Tove Midtsundstad

Sverige: Maria Albin, Kerstin Nilsson

I Danmark sker
tilbagetrækning tidligere end i
Island, Norge og Sverige

Gennemsnitlige effektive tilbagetrækningsalder 2009-2014

	Gennemsnitlige effektive tilbagetrækningsalder Mænd	Gennemsnitlige effektive tilbagetrækningsalder Kvinder	Ordinær (folke)pensionsalder
Danmark	63,0 år	60,6 år	65,0 år (67 år)
Finland	61,9 år	62,3 år	65,0 år
Island	69,4 år	68,0 år	67,0 år (70 år)
Norge	65,2 år	64,3 år	67,0 år (ingen)
Sverige	65,2 år	64,2 år	65,0 år (67 år)

OECD 2015. Average effective age of retirement versus the normal retirement age, 2009-2014

Årsagerne til tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er komplekse og dynamiske

Forskellige faktorer har betydning:

- Individet (personlighed, uddannelse, økonomi)
- Arbejdspladsen (arbejds miljø, HR, social støtte)
- Familien og det nære sociale netværk
- Arbejdsmarkedet og arbejdsmarkedspolitikken

Det relative betydning af arbejdsmiljøet for tilbagetrækning

Norge

Høje fysiske arbejdskrav øgede risiko for invalidepension mellem 40% og 55% (Krokstad et al. 2002)

Bøjet nakke (OR = 2,49), langvarigt stående arbejde (OR = 1,79), helkropsvibrationer (OR = 4,15) og høje fysiske arbejdskrav (OR = 2,23) var risikofaktorer for overgang til invalidepension (Sterud 2013)

Høje fysiske arbejdskrav (OR = 4,1) kunne delvist forklare den sociale ulighed i overgang til invalidepension (Hagen et al. 2002; 2006)

Høje fysiske arbejdskrav og lav kontrol kunne forklare 25% af social ulighed i overgang til invalidepension (Haukenes et al. 2011)

Det relative betydning af arbejdsmiljøet for tilbagetrækning

Danmark

Høje fysiske arbejdskrav kunne forklare 21% af mænds og 34% af kvinders overgang til førtidspension (Labriola et al. 2009)

Psykosocialt arbejdsmiljø kunne forklare 10-15% af overgang til førtidspension (Christensen et al. 2008)

Ca. 25% angav, at de var gået på efterløn udelukkende pga. forhold i arbejdet, især højt arbejdstempo og stramme tidsplaner (Larsen et al. 2011)

Arbejdsmiljø og tilbagetrækning

Arbejdsulykker

Veldokumenteret sammenhæng mellem arbejdsulykker og overgang til førtidspension (invalidepension) i Norden

Sverige har relativt højere forekomst af arbejdsulykker blandt ældre end blandt yngre arbejdstagere. Det modsatte gælder for Danmark, Island og Norge

Kemisk arbejdsmiljø

Utilstrækkeligt undersøgt i Norden

Arbejds miljø og tilbagetrækning

Helkropsvibrationer

Veldokumenteret sammenhæng mellem
helkropsvibrationer og overgang til førtidspension
(invalidepension) i Norden

Støj

Utilstrækkeligt undersøgt i Norden

Arbejds miljø og tilbagetrækning

Anstrengende arbejde – Høje fysiske arbejds krav

Veldokumenteret sammenhæng mellem anstrengende arbejde/høje fysiske arbejds krav og overgang til såvel førtidspension (invalidepension) som efterløn (frivillig tidlig tilbagetrækning)

De specifikke risikofaktorer er

- Fysisk anstrengelse/behov for restitution
- Tunge løft
- Ensidigt, gentaget arbejde
- Arbejde med hænderne løftet
- Langvarigt stående arbejde

Arbejdsmiljø og tilbagetrækning

Job kontrol/autonomi

Sammenhæng mellem job kontrol/autonomi og tidlig tilbagetrækning er veldokumenteret i Norden. Mange undersøgelser

Jobtilfredshed

Flere undersøgelser viser, at lav jobtilfredshed er associeret med tidlig tilbagetrækning (invalidepension)

Kvantitative krav

Flere undersøgelser viser, at Kvantitative krav i arbejdet (fx tempo og tidspres) er associeret med tidlig tilbagetrækning

Arbejds miljø og tilbagetrækning

Støtte fra leder

Flere undersøgelser viser, at manglende støtte fra leder er associeret med tidlig tilbagetrækning

Kollegial støtte

Kun gennemført få undersøgelser i Norden. De tyder på, at lav kollegial støtte er associeret med tidlig tilbagetrækning

Organisatorisk commitment

Kun danske undersøgelser, der tyder på, at lav organisatorisk commitment er associeret med tidlig tilbagetrækning

Arbejds miljø og tilbagetrækning

Konflikter på arbejdet/mobning

Flere undersøgelser viser, at konflikter på arbejdet/mobning er risikofaktor for tidlig tilbagetrækning

Skiftearbejde

Der er kun gennemført få undersøgelser. Sammenhæng mellem skiftearbejde og tilbagetrækning er usikker

Frygt for organisatoriske forandringer

Få norske undersøgelser tyder på, at frygt for organisatoriske forandringer er associeret med tidlig tilbagetrækning

Hvordan ser billedet ud i Danmark?

AH-2014. Seniorer (55-64 år) sammenlignet med yngre arbejdstagere (25-54 år):

Seniorer har mindre/færre end yngre:

- Arbejdsulykker (især ved manuelt arbejde)
- Udsættelse for fysisk anstrengende arbejde, tunge løft, arbejde med hænderne løfter over skulderhøjde, arbejde med vredet ryg, ensidigt gentaget arbejde
- Udsættelse for helkropsvibrationer, høj støj
- Konflikter på arbejde
- Arbejdstimer pr. uge
- Natarbejde
- Ny ansættelse indenfor de sidste 12 måneder

Hvordan ser billedet ud i Danmark?

AH-2014. Seniorer (55-64 år) sammenlignet med yngre arbejdstagere (25-54 år):

Seniorer og yngre arbejdstagere har samme:

- Indflydelse på, hvornår og hvordan arbejdet skal udføres
- Kvantitative krav i arbejdet (tempo, tidspres)
- Udsættelse for trusler og vold
- Jobtilfredshed
- Selvvurderet arbejdsevne

Hvordan ser billedet ud i Danmark?

AH-2014. Seniorer (55-64 år) sammenlignet med yngre arbejdstagere (25-54 år):

Seniorer har mere/bedre end yngre arbejdstagere:

- Udsættelse for mobning (kvinder)
- Vitalitet
- Mentalt helbred

Hvordan ser billedet ud i Danmark?

AH-2014. Seniorer (55-64 år) sammenlignet med yngre arbejdstagere (25-54 år):

Samlet set er ældre arbejdstagere mindre eksponerede end de yngre for de fleste risikofaktorer i arbejdsmiljøet. Det ser altså ud til, at der tages en vis hensyn til de ældre arbejdstagere.

Men – ældre arbejdstagere med manuelt arbejde er fortsat i høj grad udsat for fysisk belastende arbejde, arbejdsulykker, helkropsvibrationer, konflikter på arbejdet og mobning.

Effekter af arbejdspladser seniorpolitik og indsatser for at fastholde seniorer

- I Danmark oplyser halvdelen af arbejdspladserne, at de har en politik for at fastholde ældre medarbejdere
- Men – mindre end 1/3 af arbejdspladserne har gennemført praktiske indsatser for at fastholde seniorer
- Indsatserne omfatter mere fleksibel arbejdstid, reduceret arbejdstid pr. uge, flere fridage/feriedage, reducerede krav i arbejdet, forbedret ergonomisk indretning
- Sådanne indsatser er kun blevet evalueret i få (norske) undersøgelser, der generelt ikke har påvist tydeligt tegn på effekter på forventet og faktisk tilbagetrækningsalder

Aldersdiskrimination

Ved aldersdiskrimination forstås, at personer i gruppen af ældre (fx 55+) bliver udsat for en uretfærdig og usaglig forskelsbehandling, fordi de kollektivt tillægges nogle negative egenskaber alene pga. deres alder, i stedet for at blive bedømt på deres individuelle egenskaber (ressourcer, kvalifikationer)

Aldersdiskrimination har været forbudt i alle nordiske lande siden 2004-2005

Aldersdiskrimination

- Finder sted i alle nordiske lande
- I alle nordiske lande synes aldersdiskrimination at være associeret med tidlig tilbagetrækning
- I Norge angiver 4–5 %, at de selv har været udsat for aldersdiskrimination
- I Danmark angiver 6 % at have været udsat for aldersdiskrimination, hvilket placerer Danmark over gennemsnittet for EU27 (Barslund 2015)

Aldersdiskrimination

Positive stereotyper	Negative stereotyper
<ul style="list-style-type: none"> • Livserfaring og professionel viden • Høj kvalitetsbevidsthed • Stor evne til selvledelse • Stort professionelt netværk	<ul style="list-style-type: none"> • Lærer nye arbejdsområder langsomt • Modstand mod kompetenceudvikling og nye teknologier • Mindre fleksible og forandringsparate
<ul style="list-style-type: none"> • Stabile (færre jobskifte og mindre sygefravær) og høj ansvarlighed	<ul style="list-style-type: none"> • Fysisk svage og langsomme • Ofte trætte og udmattede • Problemer med at holde arbejdstempo
<ul style="list-style-type: none"> • Høj modenhed, empati og social forståelse • Gode samarbejdsevner • Bærere af virksomhedskultur	<ul style="list-style-type: none"> • Modstand mod social kontakt
	<ul style="list-style-type: none"> • Større omkostninger (især ved anciennitetsbaseret løn)

Modificeret fra Per H. Jensen (Kapitel 4 i Andersen & Jensen 2011)

Aldersdiskrimination

- Når en ældre person bliver arbejdsløs, er det i Danmark ofte umuligt at opnå et nyt job, og personen kan være tvunget til tidlig tilbagetrækning
- I Danmark er der en stærkt sammenhæng mellem langvarig arbejdsløshed og tidlig overgang til efterløn (Jørgensen 2005; Borg 2016) - Årsagen kan være aldersdiskrimination
- Dette er et væsentligt større problem i Danmark end i de andre nordiske lande
- I 2010 var langvarig arbejdsløshed (> 1 år) højest blandt ældre uanset uddannelsesniveaue (Barslund 2015)

Aldersdiskrimination

Eurobarometer 2015:

Andel af voksne europæer, der mener at følgende er en væsentlig ulempe ved jobansøgning/samtale:

- Alder over 55 år - 56 %
- Udseende - 52 %
- Hudfarve/etnisk oprindelse - 46 %
- Et handicap - 46 %

Opsummering

- Hvordan kan vi forbedre virksomhedernes (især SME'er) motivation og muligheder for at fastholde deres seniormedarbejdere?
  - Hvordan kan vi sikre, at seniorer, der ønsker at arbejde, kan få et arbejde (aldersdiskrimination, mobilitet, videreuddannelse)?
  - Hvordan kan man i praksis bedst tilpasse arbejdskravene, så de svarer til seniorarbejdstagernes arbejdsevne? (kollektive versus individuelle?)
-
- Hvordan kan man i praksis forbedre seniorarbejdstagernes arbejdsevne? (kollektive versus individuelle?)

